

Nr 3

Utrikesutskottets utlåtande i anledning av motioner angående riktlinjer för svensk export av krigsmateriel, m. m.

Till utrikesutskottet har hänvisats fyra motionspar rörande riktlinjerna för den svenska krigsmaterielexporten, nämligen

dels I: 1 av herr Björk m. fl. och *II: 1* av herrar Alemyr och Martinsson angående riktlinjer för svensk export av krigsmateriel,

dels I: 52 av herr Werner och *II: 58* av herr Hermansson m. fl. angående principerna för export av krigsmateriel, m. m.,

dels I: 248 av fru Segerstedt Wiberg och herr Tistad och *II: 286* av herr förste vice talmannen von Friesen angående principerna för export av krigsmateriel,

dels I: 402 av herrar Sörenson och Eric Peterson och *II: 466* av herr Jons-son i Mora m. fl. om vidgning av krigsmaterielinspektionens befogenheter, m. m.

De olika motionsparen utmynnar i följande yrkanden:

motionerna I: 1 och II: 1: att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om tillsättande av en parlamentarisk utredning med uppgift att utreda den lämpliga omfattningen av och de principiella riktlinjerna för svensk export av krigsmateriel;

motionerna I: 52 och II: 58: att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär utredning om principerna för export av krigsmateriel samt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär lagstiftning eller andra åtgärder som kan möjliggöra förbud mot export av viss strategisk materiel t. ex. till Cabora Bassa-projektet i Moçambique (följdmotionerna *I: 62* och *II: 71* behandlas av bankoutskottet i dess utlåtande nr 20);

motionerna I: 248 och II: 286: att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om tillsättandet av en parlamentarisk utredning för att utforma efter vilka principer och i vilken omfattning svensk export av krigsmateriel skall tillåtas; samt

motionerna I: 402 och II: 466: att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla *dels* om sådan revidering och komplettering av Kungl. Maj:ts kungörelse angående förbud mot utförsel från riket av krigsmateriel att denna kungörelse också omfattar förbud mot utförsel av produkter, som i försäljningsstadiet är att betrakta som civila varor men av köparna lätt kan omändras för militärt bruk, *dels* att krigsmaterielinspektionen måtte få sina befogenheter utvidgade, så att marknadsföringen av i motionen anförda produkter ställes under kontroll.

Nu gällande *politiska riktlinjer* för export av krigsmateriel fastlades i ett interpellationssvar av statsminister Erlander i första kammaren den 25 april 1956. Det heter i detta interpellationssvar bl. a. att den svenska regeringen i allmänhet tillämpar principen att vägra licenser till stater som för tillfället är invecklade i akuta internationella konflikter eller i vilka inbördeskrig är rådande eller där det internationella eller interna läget är så hotande att fara för oroligheter eller krig föreligger. Kontrollen är, heter det vidare i interpellationssvaret, begränsad till exporten av vad som enligt författningsenliga bestämmelser är att hänföra till krigsmateriel. Kontrollen avser där- emot inte sådana åtgärder som t. ex. medverkan från svenska företags sida vid uppförande av vapenfabriker, uppgörande av ritningar eller anställande av experter eller personal i övrigt.

Såsom framgick av ett uttalande av handelsminister Lange den 3 december 1968 har »den restriktivitet som tillämpningen av dessa principer kräver skärpts under året. Vid prövning av licensansökningar har ett växande antal diktaturstater undantagits från export.» Sverige för enligt detta uttalande en mera restriktiv exportpolitik än något annat vapenproducerande land.

Ett uttalande av liknande innebörd gjordes av utrikesminister Nilsson den 11 februari i år. Det heter i detta uttalande bl. a.: »Vid beviljandet av exportlicenser har vi iakttagit betydande restriktivitet. Denna har i praktiken under årens lopp undergått skärpning. Men utvecklingen i världen kan motivera en allmän översyn av principerna för svensk export av krigsmateriel. I avvaktan på en sådan översyn avser regeringen att ännu strängare pröva ansökningar om exportlicenser.»

Gällande *författningsbestämmelser* om export av krigsmateriel återfinns i en kungörelse den 16 september 1966 (nr 531). Kungörelsen är av följande lydelse:

1 §

Ej må i andra fall än nedan sägs krigsmateriel utan tillstånd utföras till utrikes ort.

Med krigsmateriel förstås i denna kungörelse sådana varor, som äro upp- tagna i härvid såsom bilaga fogade förteckning. Materiel, som tillverkats före år 1860, är dock undantagen från tillämpningen av kungörelsens be- stämmelser.

Utan särskilt tillstånd må enskild person för personligt bruk från riket utföra skjutvapen, som han enligt 3 § vapenförordningen är berättigad att här i riket innehava, så ock erforderlig, till vapnet hörande ammunition.

2 §

Chefen för handelsdepartementet äger för särskilt fall meddela tillstånd att utföra krigsmateriel från riket. Avser ärendet utförelse i större omfatt- ning eller är det eljest av större vikt, skall frågan underställas Kungl. Maj:t.

Vill någon i 9 § vapenförordningen nämnd sammanslutning, som ämnar delta i en utom riket anordnad tävling eller övning, för medlems räkning söka tillstånd att utföra för tävlingen eller övningen avsett vapen eller ammu-

inition till vapnet, må sådant tillstånd meddelas av länsstyrelsen i det län, där sammanslutningens styrelse har sitt säte.

Enligt de närmare föreskrifter som meddelas av generaltullstyrelsen må från riket återutföras sådana jakt- och tävlingsskjutvapen som införts i enlighet med bestämmelserna i 35 § 1 mom. femte stycket vapenförordningen ävensom tillhörande ammunition.

I den bilaga, som omnämns i andra stycket av 1 §, förtecknas den materiel som anses som krigsmateriel. Dit hänförs enligt bilagan bl. a.:

handeldvapen och kulsprutor;
artilleripjäser, granatkastare och eldsprutor;
ammunition;
robotar, bomber, raketer och torpeder;
materiel för stridsledning;
ABC-stridsmedel;
vissa typer av sprängämnen;
för militärt bruk utformade fartyg, båtar, luftfartyg och rymdfartyg;
stridsvagnar och likartade fordon;
för militärt bruk utformade kameror, apparater för infraröd strålning, strålkastare m. m.

Den svenska exporten av krigsmateriel är av relativt liten omfattning. Nedan redovisas statistiska uppgifter för kalenderåren 1964—1968 (uppgifterna för 1968 är preliminära).

Export och import av krigsmateriel (milj. kronor)

Tillverkad krigsmateriel

	1964	1965	1966	1967	* 1968
<i>1. Export</i>					
a) Vapen och ammunition ¹	87,9	128,3	90,6	109,2	131,5
b) Krut, sprängämnen ²	15,2	13,6	11,8	10,9	11,9
c) Stridsvagnar, pansrade fordon . .	0,05	0,3	0,7	1,0	1,0
d) Krigsfartyg	—	—	—	—	—
e) Luftfartyg och delar därtill . . .	³ 22,5	³ 27,6	³ 17,7	⁶ 2,4	⁶ 4,0
f) Övrig krigsmateriel ⁴	21,0	39,6	25,3	15,3	8,6
Summa export	146,6	209,4	146,1	138,8	157,0
Därav från statliga företag	34,0	51,5	46,7	38,0	28,4
<i>2. Import</i>					
Summa enl. 1 a)—d)	58,9	62,9	101,9	75,9	67,5
Luftfartyg och delar därtill ⁵ . .	119,6	220,0	162,5	224,9	328,5
Summa import	178,5	282,9	264,4	300,8	396,0
<i>3. Tillverkad krigsmateriel av icke statliga företag*</i>					
statliga företag*	817	895	1 107	1 188	1 264

Anm.

- 1) Inkl. vapen och ammunition för jakt och sport.
- 2) Inkl. krut och sprängämnen för civilt bruk.
- 3) Inkl. civil flygmateriel.
- 4) Motorer för krigsfartyg, telemateriel, fordon, maskiner m. m.
- 5) Uppgifterna för 1968 preliminära.
- 6) Militär materiel.

* Uppgift om krigsmaterieltillverkningen av statliga företag har på grund av gällande bestämmelser ej kunnat erhållas.

Som framgår av dessa siffror har importen av krigsmateriel regelmässigt varit två till tre gånger så stor som exporten. Värdet av krigsmaterielexporten har uppgått till 0,5 à 0,6 promille av den totala svenska exporten.

Under senare år har frågan om den internationella handeln med krigsmateriel varit föremål för allt större uppmärksamhet i den offentliga debatten. Detta gäller såväl i Sverige som i andra länder. Frågan har också aktualiserats i Förenta Nationerna. Bl. a. har den danska regeringen i FN framlagt förslag syftande till viss registrering av den internationella vapenhandeln. Detta förslag har emellertid återkallats sedan det visat sig att ett antal u-länder motsatte sig förslaget. Motiveringen har då varit att förslaget riktar sig mot svaga u-länder som inte har möjlighet att själva tillverka vapen. Vidare har det sagts att förslaget är ägnat att öka klyftan mellan industriella och icke-industriella länder. Slutligen har farhågor framförts för att den internationella illegala vapenhandeln kommer att uppmuntras.

Konflikten i Nigeria har också aktualiserat frågan om den internationella vapenhandeln. Såväl den federala regeringen i Lagos som myndigheterna i Biafra köper uppenbarligen betydande mängder vapen, delvis genom officiella kanaler men även — vill det synas — via privata vapenhandlare.

Utskottet vill förorda att principerna för den svenska krigsmaterielexporten görs till föremål för en förutsättningslös och allsidig prövning av en parlamentarisk utredning. Även om den faktiska tillämpningen av gällande principer för vapenexport har skärpts på senare tid, kan det alltså enligt utskottets mening vara motiverat att undersöka om inte ändrade utrikespolitiska förhållanden påkallar en granskning av dessa principer. Visserligen synes riskerna för militära konflikter mellan de båda stormaktsblocken ha minskat. Samtidigt har emellertid nya konflikthärddar uppstått inom de militära allianssystemen samt på andra håll i världen, t. ex. i och mellan u-länderna. I ett stort antal länder finns vidare befrielseörelser som ofta ser sig tvingade att använda väpnat våld i sin kamp mot de styrande diktaturregeringarna. En viktig faktor i förändringarna i den internationella politiska miljön är vidare nedrustningssträvandena inom FN.

Det bör ankomma på den av utskottet förordade parlamentariska utredningen att mot varandra väga de synpunkter av utrikes-, försvars- och arbetsmarknadspolitisk karaktär som gör sig gällande.

Till de utrikespolitiska problem som anmäler sig i detta sammanhang hör bl. a. frågan om de folkrättsliga aspekterna på krigsmaterielexporten med hänsyn tagen till Sveriges alliansfrihet och neutralitet. Det skulle också vara av värde att få belyst huruvida länder, som förvägrats inköp av krigsmateriel från Sverige, i stället köpt materiel från andra länder eller från privata — kanske t. o. m. illegala — vapenhandlare samt huruvida vissa inköpländer härigenom kan sägas ha kommit att bli politiskt beroende av andra stater. Vidare bör undersökas i vad mån fortsatt svensk vapenexport kan inverka

på Sveriges fortsatta medverkan i nedrustningssträvandena inom FN:s ram. Det torde också vara angeläget att den parlamentariska utredningen prövar huruvida ändringar är påkallade i gällande politiska riktlinjer för den svenska vapenexporten, t. ex. när det gäller frågan om till vilka länder eller regioner export bör tillåtas eller förbjudas.

Enligt utskottet är det vidare angeläget att undersöka vilken betydelse som vapenexporten har för det svenska försvaret och dess inverkan på försvarskostnaderna. Av stort intresse i detta sammanhang är frågan i vilken utsträckning export av krigsmateriel kan reducera kostnaderna för det svenska försvaret bl. a. genom att forsknings- och utvecklingskostnader kan slås ut på ett större antal producerade enheter. En annan fråga av betydelse är huruvida export av krigsmateriel är angelägen för att skapa garantier för att den svenska produktionen är kvalitativt likvärdig med den utländska. Ett annat spörsmål som förtjänar undersökas är om svårigheter kan komma att yppa sig för kanske mycket viktig import och utveckling av krigsmateriel för det fall att Sverige skulle ytterligare skärpa villkoren för sin export.

Den kan även vara av intresse att belysa den arbetsmarknadspolitiska betydelsen av krigsmaterielexporten och de följder som ev. ändrade bestämmelser för denna export kan få.

Granskningen bör enligt utskottet begränsas till vad som traditionellt hänförs till begreppet krigsmateriel och alltså inte omfatta den »strategiska materiel» som avses i motionerna I: 52 och II: 58. Detta bör inte hindra att jämkningar sker i den nu gällande förteckningen över materiel som enligt 1966 års kungörelse är att hänföra till krigsmateriel, t. ex. så att — som framhålles i motionerna I: 402 och II: 466 — produkter, som i försäljningsstadiet är att betrakta som civila varor men som av köparna lätt kan omändras för militärt bruk, också kommer att omfattas av bestämmelserna om krigsmaterielexport. Utformningen av den administrativa handläggningen och kompetensfördelningen av ärenden om krigsmaterielexporten förtjänar också undersökas.

Det är enligt utskottet angeläget att den parlamentariska utredning, som bör anförtros uppgiften att granska principerna för den svenska krigsmaterielexporten, bedriver sitt arbete så skyndsamt som möjligt. Det är vidare önskvärt att utredningen, utan att avvakta framläggandet av sitt slutbetänkande, kan fortlöpande offentliggöra t. ex. statistiska uppgifter om den internationella vapenhandeln och andra informationer som kan berika den offentliga debatten i ämnet. Det är också önskvärt att utredningsarbetet bedrivs i nära samråd med de närmast berörda departementen, dvs. utrikes-, försvars- och handelsdepartementen, samt andra berörda parter.

Under hänvisning till vad sålunda anförts hemställer utskottet

1. att riksdagen i anledning av motionerna I: 1 och II: 1, I: 52 och II: 58, I: 248 och II: 286, I: 402 och II: 466 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om utredning angående rikt-

Utrikesutskottets utlåtande nr 3 år 1969

linjerna för svensk export av krigsmateriel i enlighet med vad utskottet här ovan anförd,

2. att motionerna a) I: 52 och II: 58 samt b) I: 402 och II: 466 i övrigt ej måtte föranleda någon åtgärd.

Stockholm den 17 april 1969

På utrikesutskottets vägnar:

ARNE GEIJER

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar Arne Geijer (s), Lundström (fp), Georg Pettersson (s), Virgin (m), Bengtson (cp), Möller (s), Palm (s) och Axel Andersson (fp);

från a n d r a kammaren: herrar Alemyr (s), Skoglund (s), Mellqvist (s), Wedén (fp), fru Eriksson i Stockholm (s), herrar Wahlund (cp), Eliasson i Sundborn (cp) och Bohman (m).